

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΤΗ ΔΙΝΗ της «ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ» και της «ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑΣ»

Στάθης Γκότσης*

«...όλα τα μουσεία, καθώς υπερασπίζονται εθνικές παραδόσεις –για να μην πω: καθώς τις “διαφημίζουν”– πολύ λίγο ενδιαφέρονται να επισημάνουν τα πολιτιστικά εκείνα στοιχεία που θα παρέπεμπαν τους επισκέπτες τους σε άλλους “χώρους”, σε άλλες δηλαδή γεωγραφικές περιοχές και σε άλλους πολιτισμούς».

Άγγελος Δεληβορριάς¹

Εκινώντας από τα πριγκιπικά θησαυροφυλάκια και τις ακαδημαϊκές συλλογές «αξιοπερίεργων αντικειμένων» του 15ου, 16ου και 17ου αιώνα, το μουσείο μετασχηματίζεται τον 18ο και κυρίως τον 19ο αιώνα, υπό την επίδραση των ιδεών του Διαφωτισμού, σε θεσμό που φιλοδοξεί να υπηρετήσει την πρόοδο της επιστήμης, τον εκδημοκρατισμό της γνώσης αλλιά και τη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας, στο πλαίσιο του έθνους-κράτους. Ο ρόλος που έπαιξε, και συνεχίζει να παίζει, το μουσείο (αλλιά και ευρύτερα η πολιτιστική κληρονομιά) ως ιδεολογικός μηχανισμός συγκρότησης και αναπαραγωγής ταυτοτήτων στην ιστορική διαδρομή των εθνικών κρατών έχει σήμερα επαρκώς μελετηθεί².

Στις μέρες μας η συζήτηση περί μουσείου, πολιτιστικής κληρονομιάς, έθνους και ταυτότητας έχει αναζωπυρωθεί υπό το βάρος της ηεγόμενης παγκοσμιοποίησης, μιας έννοιας που ξεκινώντας από το χώρο της οικονομίας επεκτάθηκε γρήγορα και στις άλλες σφαίρες των κοινωνικών δραστηριοτήτων: στην πολιτική και την ιδεολογία. Παρά την έντονη διαμάχη για το περιεχόμενο της

* Ιστορικός, Υπεύθυνος Γραφείου Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων ΒΧΜ

Το παρόν μουσείο φιλοξενεί μια μεγάλη συλλογή από αρχαία κινεζικά αντικείμενα, που χρονολογούνται από τον 3ο αιώνα π.Χ. έως τον 10ο αιώνα μ.Χ. Η συλλογή περιλαμβάνει αντικείμενα που ανήκαν στην αυτοκρατορία των Μινγκ, αλλά και αντικείμενα που ανήκαν στην αυτοκρατορία των Σουι, των Τανγκ και των Σονγκ. Τα αντικείμενα αυτά είναι πολύτιμα ιστορικά μνημεία, που μας δίνουν την ευκαιρία να γνωρίσουμε την κινεζική ιστορία και την κουλτούρα.

ίδιας της έννοιας, αλλιά και την αμφισβήτηση για το αν πράγματι αυτή δηλώνει κάποια πραγματική ιστορική εξέλιξη ή πρόκειται για ένα ιδεολόγημα³, η λέξη «παγκοσμιοποίηση», όπως σημειώνει ο Zygmunt Bauman, «βρίσκεται στα χείλη όλων. Είναι μια παράξενη λέξη που μεταμορφώνεται γρήγορα σε σύνθημα, σε ξόρκι, σε πασπαρτού που ανοίγει τις πόρτες όλων των μυστηρίων του παρόντος και του μέλλοντος». «Η παγκοσμιοποίηση», συνεχίζει, «χωρίζει στον ίδιο βαθμό που ενώνει. Χωρίζει αλλιά και ενώνει, καθώς οι αιτίες του διαχωρισμού είναι ταυτόσημες με εκείνες που προωθούν την ομοιομορφία του πλανήτη»⁴.

Νέα δίπολα και διαχωρισμοί (*παγκοσμιοποίηση και τοπικότητα, μονοπολιτισμικότητα και πολυπολιτισμικότητα*) έρχονται να προστεθούν στα γνωστά από παλιά (*πολιτισμός και βαρβαρότητα, εμείς και οι άλλοι*), ανατροφοδοτώντας την ήδη έντονη συζήτηση περί ταυτότητας⁵. Δεν πρόκειται απλώς για μια θεωρητική ενασχόληση· εισβάλλει, συχνά βίαια, στη ζωή εκατομμυρίων ανθρώπων σε όλο τον κόσμο, γίνεται επιχείρημα σε σύγχρονες πολεμικές αναμετρήσεις, συμπλέκεται με την ανάδυση νεοαποικιακών σχεδιασμών.

Ο Γιάννης Χαμηλάκης, στο άρθρο του με τον εύγλωττο τίτλο «Whose World and Whose Archaeology? The Colonial Present and the Return of the Political»⁶, είναι ιδιαίτερα επικριτικός για τη στάση της αρχαιολογικής κοινότητας της Δύσης στην υπόθεση του Ιράκ, σε μια ιμπεριαλιστική επέμβαση εν ονόματι ακριβώς του «παγκόσμιου» και της «διεθνούς κοινότητας»: μια επέμβαση που, μεταξύ των λοιπών «παράπλευρων απωλειών», μετρά και την καταστροφή αρχαιολογικών χώρων αλλιά και τη ληηλασία του Μουσείου της Βαγδάτης. Για τον Χαμηλάκη, η επιθετική υπεράσπιση του αρχαίου παρελθόντος της Μεσοποταμίας (ήδη προβληματική καθαυτή) έναντι άλλων ιστορικών περιόδων και πολιτισμικών παραδόσεων στην περιοχή έφερε την αρχαιολογική κοινότητα σε σύμπληυση με τη ρητορική των εισβολέων, με τους οποίους, άλλωστε, πολλοί Δυτικοί αρχαιολόγοι συνεργάστηκαν ως ειδικοί, τόσο κατά τη διάρκεια των στρατιωτικών επιχειρήσεων όσο και μετά. Συμπληρώνει, δε, συμφωνώντας με τον Bauman, πως: «Σήμερα, πολλοί αρχαιολόγοι βιάζονται να υιοθετήσουν την αφελή άποψη που θεωρεί την παγκοσμιοποίηση μια καινούργια απελευθερωτική κατάσταση πραγμάτων, η οποία επιτρέπει στους ανθρώπους να ταξιδεύουν περισσότερο και να επικοινωνούν μεταξύ τους σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ ξεχνούν ότι, παράλληλα με τις νέες ευκαιρίες, τις τελευταίες δεκαετίες έχουν δημιουργηθεί

νέοι περιορισμοί, καθώς και νέες εκλεπτυσμένες τεχνικές παγκόσμιας επιτήρησης».

Το μουσείο από την πλευρά του, ως κατεξοχήν μηχανισμός διαχείρισης της μνήμης και διαμόρφωσης ταυτότητας, δεν μπορεί παρά να είναι παρόν στις τρέχουσες συγκρούσεις, υπογραμμίζοντας για μια ακόμη φορά την επιστροφή (ή μήπως δεν έληξε ποτέ;) του πολιτικού. Το 2004 το Smithsonian Institution (National Museum of American History), στην Ουάσινγκτον DC, πραγματοποίησε μια έκθεση με τίτλο «Το τίμημα της ελευθερίας. Αμερικανοί σε πόλεμο» («The Price of Freedom. Americans at War»), ξεκινώντας από τον πόλεμο για την αμερικανική ανεξαρτησία και τελειώνοντας με –τι άλλο– τη στρατιωτική επέμβαση στο Ιράκ⁸.

Μουσειακές εκδοχές ιστορικής και ιδεολογικής νομιμοποίησης τρεχουσών πολιτικών επιλογών συναντάμε και στην αντίπερα όχθη του Ατλαντικού. Από την πρώτη μέρα λειτουργίας του, το 2006, το Μουσείο του Quai Branly στο Παρίσι, με περίπου 300.000 αντικείμενα στις συλλογές του (μάσκες, κοσμήματα, ενδυμασίες, εργαλεία, μουσικά όργανα, όπλα, ιατρευτικά αντικείμενα, τελετουργικά σκεύη κ.ά.), προερχόμενα κυρίως από τις πρώην γαλλικές αποικίες, προκάλεσε αρνητικές κρίσεις: όχι μόνο για αμήχανη και παραπληθυντική προσέγγιση των εκθεμάτων, άλλα ακόμη και για ρατσιστική αντιμετώπιση των λαών και των πολιτισμών που υποτίθεται πως θα «αποκαθιστούσε», μέσα από μια μη ιεραρχημένη, μεταμοντέρνα και πολυπολιτισμική, πηλη όμως ισοπεδωτική και αντιεπιστημονική, οπτική. Όπως σχολιάζει η Ματούλα Σκαητσά, στο συγκεκριμένο μουσείο, προσδεμένο –ας σημειωθεί– στο άρμα της πολιτικής του Ζακ Σιράκ, «δεν υπάρχει ιεραρχία, με τον τρόπο που παρουσιάζονται οι τέχνες των “άλλων”, των “ευγενών αγρίων” της Αφρικής, της Ασίας, της Ωκεανίας και της Αμερικής, αποστερημένες του πηλαισίου τους και βέβαια και της Δυτικής αποικιοκρατικής συνθήκης σύλληψής τους. (...) Όσο για την κοινωνική ανθρωπολογία: Αυτή έχει πάει περίπατο μαζί με τον θεωρητικό λόγο της σύγχρονης μουσειολογίας»⁹. Το Μουσείο του Quai Branly μοιάζει να δικαιώνει τη σφοδρή κριτική του Κορνήλιου Καστοριάδη στο μεταμοντερνισμό που «αντανακλά δουλικά, και συνεπώς πιστά, τις επικρατούσες τάσεις. (...) Συνδυαζόμενος ευχάριστα με τις φηυαρίες της μόδας για τον “πηουραηισμό” και το “σεβασμό της διαφοράς”, καταλήγει στην εξύμνηση του εκλεκτισμού, την επικάλυψη της στερρότητας, τη γενίκευση της αρχής “τα πάντα κοηήανε” (...). Καμιά αμφιβολία ότι η συμμόρφωση, η στερρότητα

και η κοινοτοπία, το στιδήποτε, είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της εποχής»¹⁰.

Μέσα από μια παράλληλη διαδρομή, η ίδια η επίκληση της οικουμενικότητας προσφέρει θεωρητική κάλυψη σε μουσεία όπως το Βρετανικό να διεκδικούν για τον εαυτό τους το ρόλο των «παγκόσμιων μουσείων» (universal museums), δηλαδή μουσείων που δικαιούνται να εκπροσωπούν τον παγκόσμιο πολιτισμό, επομένως να αρνούνται κάθε συζήτηση για το ενδεχόμενο επιστροφής αρχαιοτήτων στους τόπους προέλευσής τους, αίτημα που διατυπώνουν κράτη και μουσεία της πάληι ποτέ «περιφέρειας»¹¹. Ουσιαστικά πρόκειται για επαναδιατύπωση, με σύγχρονους αηθή σταθερά ηγεμονικούς όρους, της παλαιότερης αποικιοκρατικής και ευρωκεντρικής αντίληψης. Σύμφωνα με τον Slavoj Žižek, η παγκοσμιοποίηση συγκροτεί τη δική της ηγεμονική αφήγηση σε σχέση με την πολυπολιτισμική ανεκτικότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη δημοκρατία¹². Η πολυπολιτισμικότητα αναδεικνύεται ως η ιδανική μορφή ιδεολογίας του παγκόσμιου καπιταλισμού, καθώς από μια υποτιθέμενα ουδέτερη θέση αντιμετωπίζει τους επιμέρους τοπικούς πολιτισμούς όπως οι αποικιοκράτες αντιμετωπίζαν τους αποικιοκρατούμενους: σαν ιθαγενείς που τα έθιμά τους αξίζει να μελετηθούν και να αποτελέσουν «αντικείμενα σεβασμού». Η πολυπολιτισμικότητα γίνεται έτσι μια ανεστραμμένη και αυτοαναφορική μορφή ρατσισμού. Ο «σεβασμός» για τον άηλιο βασίζεται στην προνομιακή θέση εκείνου που είναι σε θέση να κρίνει.

Η κριτική στον εθνοκεντρισμό και τον ευρωκεντρισμό, υπό την επίδραση και των ιδεών της πολυπολιτισμικότητας, συνέβαη στην

αναπροσαρμογή της εκθεσιακής, επικοινωνιακής και εκπαιδευτικής πολιτικής πολλών μουσειακών οργανισμών διεθνώς, ενώ γέννησε και μια σειρά από νέα μουσεία που επιχειρούν να αφηγηθούν την ιστορία παραγνωρισμένων λαών, πολιτισμών, μειονοτικών ομάδων. Στην ίδια κατεύθυνση οργανώθηκαν και συνεχίζουν να οργανώνονται δεκάδες περιοδικές εκθέσεις, σε μια προσπάθεια πολλών μουσείων να αναμετρηθούν, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, με τα ερωτήματα που θέτει η αυξανόμενη πολιτισμική πολυμορφία, τουλάχιστον στους Δυτικούς κοινωνικούς σχηματισμούς.

Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν, νομίζω, τα εγχειρήματα προσέγγισης ευρύτερων ιστορικών φαινομένων, όπως το μεταναστευτικό και αυτό του δουλεμπορίου, που επανέρχονται στην επικαιρότητα υπό το φως των σημερινών κοινωνικοοικονομικών εξελίξεων. Πέρα από τα αυτοτελή μουσεία για το ζήτημα της μετανάστευσης, όπως το Ellis Island Immigration Museum στη Νέα Υόρκη, το Μουσείο Μετανάστευσης στη Μεηβούρνη ή το Γερμανικό Μουσείο Μετανάστευσης στη Βρέμη (που βραβεύτηκε το 2007 ως μουσείο της χρονιάς από το European Museum Forum¹³), ιδιαίτερη μνεία αξίζει η έκθεση-σταθμός του Μουσείου του Λονδίνου με τίτλο «Ο εποικισμός του Λονδίνου» (The Peopling of London: Fifteen Thousand Years of Settlement from Overseas). Παρουσιάστηκε την περίοδο 1993-1994 και αμφισβήτησε το μύθο πως η μετανάστευση στο Λονδίνο –μια πόλη που μαστίζεται από την ξενοφοβία και τη ρατσιστική βία– είναι ένα μεταπολεμικό φαινόμενο του 20ού αιώνα.¹⁴ Την ίδια περίοδο (1994) άνοιξε στο Merseyside Maritime Museum (National Museums Liverpool) η αίθουσα Transatlantic Slavery, που –μετά τη μεγάλη επισκεψιμότητα και την επιτυχία που γνώρισε– αποτέλεσε τη βάση για τη δημιουργία του International Slavery Museum¹⁵. Το τελευταίο, σε μια κίνηση προφανούς συμβολισμού, εγκαινιάστηκε στις 23 Αυγούστου 2007, ανήμερα της Διεθνούς Ημέρας Μνήμης της Δουλείας (International Slavery Remembrance Day), ακριβώς 200 χρόνια μετά την κατάργηση του δουλεμπορίου στη Βρετανία. Την ίδια στιγμή, στην Ευρώπη –που για πολλούς αιώνες υπήρξε μια ήπειρος χωρίς κοινή μνήμη, χωρίς κοινή ταυτότητα, και γι' αυτό χωρίς κοινή ιστορία– εντείνονται οι προσπάθειες να προωθηθεί η πολιτική της «κοινής ευρωπαϊκής κληρονομιάς», ενώ παράλληλα ανθεί ένα σύγχρονο είδος δουλεμπορίου, καθώς ορθώνονται νέα τείχη για να κρατηθούν έξω από τα σύνορά της οι ανεπιθύμητοι οικονομικοί πρόσφυγες και μετανάστες¹⁶.

Ας σημειωθεί πως ένα επιπλέον κοινό

Γερμανικό Κέντρο Μετανάστευσης, Bremenhaven
Copyright: Deutsches Auswanderhaus
Φωτογραφία: Werner Huthmacher

Μουσείο Μπενάκη
Έκθεση «Ο τόπος μας: Η Αυστραλία των Αυτοχθόνων σήμερα»
Φωτογραφικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη

χαρακτηριστικό των δύο εκθέσεων που προαναφέρθηκαν είναι ότι σχεδιάστηκαν σε συνεργασία με τις άμεσα σχετιζόμενες με το θέμα τους μειονοτικές κοινότητες των δύο πόλεων (Λονδίνο, Λίβερπουλ), πρακτική που σταδιακά γενικεύεται όταν αναλαμβάνονται παρόμοια εγχειρήματα.

Για να συμπληρωθεί η χορεία των «πληουραθιστικών-πολυπολιτισμικών» μουσειακών επιλογών που προσφέρονται σε έναν δυνάμει επισκέπτη, θα πρέπει να προσμετρήσουμε και τις ποικίλες εκδοχές περιοδικών εκθέσεων που –συνεχίζοντας μια παλαιότερη πρακτική– παρουσιάζουν σε ένα μη εξοικειωμένο κοινό μακρινούς, λιγότερο ή περισσότερο «εξωτικούς», πολιτισμούς. Τέτοια παραδείγματα, για να αναφερθούμε μόνο σε δύο πρόσφατες εκθέσεις στην Αθήνα, είναι η έκθεση «Ο τόπος μας: Η Αυστραλία των Αυτοχθόνων σήμερα» (Μουσείο Μπενάκη, 2004), που οργανώθηκε από ιθαγενείς επιμελητές μουσείων της Αυστραλίας, με στόχο να παρουσιάσει τον πολιτισμό των Αυτοχθόνων υπό την επίδραση δύο αιώνων ευρωπαϊκής αποίκησης, καθώς και η έκθεση «Η Κίνα των Tang: Μια χρυσή εποχή (7ος-10ος αι.)» (Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, 2006), που οργανώθηκε σε συνεργασία με το Εθνικό Μουσείο της Κίνας¹⁷.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι μουσειακές εκθέσεις που καταπιάνονται με τον «πολιτισμικό άηλο» –ανεξάρτητα από τις τυχόν διαφορετικές αφητηρίες και προσεγγίσεις, τα διαφορετικά ερωτήματα ή τις αποκλίνουσες απαντήσεις– φιλοδοξούν να ανταποκριθούν στο αίτημα περί «πολιτισμικού πληουραθισμού». Φορείς του αιτήματος είναι, κατά κύριο λόγο, ομάδες που διεκδικούν την οριοθέτηση των διακριτών ταυτοτήτων τους προτάσσοντας την κοινή καταγωγή, εθνικότητα, γλώσσα και θρησκεία ή κοινότητες που κιντοποιούνται για να προστατεύσουν τις παραδόσεις τους. Στην παγκοσμιοποιούμενη –και ολοένα απειλητικότερη για το μέλλον εκατομμυρίων ανθρώπων– οικονομία της αγοράς η οχύρωση πίσω από τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, τις «αμυντικές κουβιτούρες αλληλεγγύης» κατά τον Terry Eagleton, φαντάζει ικανό αντιστάθμισμα απέναντι στην καταπίεση, την εξαθλίωση και τον κίνδυνο αφανισμού¹⁸. Από την άποψη αυτή, οι μουσειακές εκθέσεις για τις οποίες συζητάμε μπορεί πράγματι να θεωρηθεί πως δίνουν φωνή στις κοινωνικές ομάδες που υπήρξαν ή/και συνεχίζουν να είναι θύματα φυλετικής, εθνικής, θρησκευτικής,

γλωσσικής κλπ. απαξίωσης και καταπίεσης: πως συμβάλλουν στην πολυφωνία και την γνωριμία με τον «άηλο».

Όμως, η ένσταση παραμονεύει: Αρκεί ο πληουραθισμός για να δικαιώσει τους καταπιεσμένους, ή έχει δίκιο ο T. Eagleton όταν υποστηρίζει πως «Όσοι αποδίδουν αυτόνομη αξία στον πληουραθισμό είναι καθαροί φορμαλιστές, και προφανώς δεν έχουν παρατηρήσει την εκπληκτική ως προς τη φαντασία της ποικιλία των μορφών τις οποίες μπορεί να πάρει, π.χ., ο ρατσισμός»¹⁹;

Ακόμη περισσότερο, δύναται η μη συγκρισιμότητα και η αναγνώριση της ίσης αξίας όλων των πολιτισμών (όπως στο παράδειγμα του Quai Branly) να βοηθήσει πραγματικά –και όχι επιφανειακά– στη γνώση του «άηλου», ενώ απουσιάζουν οι ερμηνευτικές προτάσεις; Ή έχει δίκιο η Έλλη Σκοπετέα όταν χαρακτηρίζει την πολυπολιτισμικότητα «κολληστήριο της γνώσης»²⁰;

Ποιον εξυπηρετεί, παρά μη μόνον έναν ρηκό κοσμοπολιτισμό από τη μια και τον εγκλεισμό σε μια περιχαρακωμένη ιδιαίτερη «ταυτότητα» από την άλλη, μια μουσειακή πρόταση που αναδεικνύει χωριστά τον πολιτισμικό «άηλο» ή σχεδιάζεται γι' αυτόν (συνχά και με τη συμμετοχή του) ως διακριτή κατηγορία αποδέκτη;

Θα κλείσω με ένα παράδειγμα που μπορεί να φανεί κάπως παράδοξο, σε σχέση με το θέμα που μας απασχολεί. Το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο άνοιξε για τους επισκέπτες το 2004 παρουσιάζοντας μια νέα μόνιμη έκθεση των συλλογών του, που καλύπτει τη χρονική περίοδο από τον 3ο ως τον 15ο αιώνα, οργανωμένη σε 16 μικρές υποενότητες. Από την έκθεση αυτή απουσιάζουν οι συστηματικές αναφορές στις σχέσεις του Βυζαντίου με τους Άραβες και τους πολιτισμούς που αναπτύχθηκαν γύρω του και με τους οποίους ήρθε σε επαφή με τον έναν ή τον άλλο τρόπο (με την εξαίρεση των επαφών με τη Δύση, που κι αυτές εντάσσονται στην υποενότητα «Φράγκοι και Λατίνοι στο Βυζάντιο», υποβάλλοντας προφανείς συνειρμούς). Αντίθετα, το ζήτημα αυτό αποτελούσε τον κορμό της έκθεσης «Το Βυζάντιο ως Οικουμένη»²¹, ιδωμένο ασφαλώς υπό το πρίσμα της συγκεκριμένης έκθεσης, που είχε οργανωθεί στο ίδιο μουσείο το 2001-2002.

Η «απουσία» αυτή –όχι η μοναδική άηλωστε και ποια έκθεση θα διεκδικούσε πληρότητα;– θα μπορούσε να εκληφθεί από ένα θιασώτη των πολυπολιτισμικών ιδεών ως σαφής απόδειξη παραγνώρισης των πολιτισμικών «άηλων», απαξίωσής τους διά της λήθης κοκ. Από μια

τελείως διαφορετική σκοπιά, η όποια συζήτηση σχετικά θα επικεντρωνόταν στο αν η «απουσία» αυτή αδυνατίζει ή όχι την ερμηνευτική προσπάθεια του Μουσείου. Γιατί οι στόχοι της εκθεσιακής του πρότασης, όπως διατυπώθηκαν από τον διευθυντή του Βυζαντινού Μουσείου Δημήτριο Κωνσταντίνο, συνοψίζονται στα εξής: «Δεν θα εκθέταμε τις “συλλογές μας” ή τα “αριστουργήματά μας”. Θα εκθέταμε θεματικές ενότητες, προσπαθώντας να ερμηνεύσουμε τα αντικείμενά μας εντάσσοντάς τα στην εποχή και στο πλαίσιο λειτουργίας τους. Δεν θα επιδιώκαμε την “ενιαία εθνική αφήγηση” ούτε θα επιχειρούσαμε να διατρέξουμε την εποχή έχοντας κατά νου τον “εθνικό χρόνο και τη συνέχειά του”. Θα υιοθετούσαμε ερμηνευτική προσέγγιση για τα εκθέματα, για τις αποσπασματικές δηλαδή μαρτυρίες έργων και πράξεων που δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο συγκεκριμένων πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών, στο πλαίσιο δηλαδή ενός σύνθετου παρελθόντος»²². Δεν θα μας απασχολήσει εδώ το αν η έκθεση του ΒΧΜ πέτυχε και σε ποιο βαθμό τους στόχους της – υπάρχουν πολλοί αρμοδιότεροι επ’ αυτού.

Θα κρατήσουμε, ωστόσο, τις επισημάνσεις για την απόσταση τόσο από την εθνική αφήγηση όσο και από την αυταξία των αντικειμένων, καθώς και για την ερμηνευτική προσέγγιση και την ένταξη των πολιτισμικών φαινομένων στα ιστορικά τους συμφραζόμενα. Γιατί θεωρούμε πως συνιστούν καθοριστικά στοιχεία για μουσειολογικές επιλογές που επιμένουν, μέσα στην αυταπάτη του μεταμοντερνισμού, στην

ανάγκη ερμηνείας και κατανόησης ενός σύνθετου παρελθόντος· με τον ίδιο τρόπο που υπενθυμίζουν την ανάγκη επιστροφής από την πολιτισμική θεώρηση στην κοινωνική, για όσους τουλάχιστον συνεχίζουν να αναζητούν δρόμους ερμηνείας, κατανόησης και εξανθρωπισμού ενός σύνθετου και ανταγωνιστικού κόσμου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αγγελος Δεληβορριάς, «Γύρω από το μέλλον και τις προοπτικές των μουσειακών οργανισμών», στο ICOM STUDY SERIES 22 (Symposium: *Museums, Space and Power*, Athens - Thessaloniki, 1993), ICOM - Ελληνικό Τμήμα, σσ. 21 - 23.
2. Για τη σχετική συζήτηση βλ. ενδεικτικά τις ανθολογίες κειμένων: David Boswell – Jessica Evans (επιμ.), *Representing the Nation: A Reader. Histories, heritage and museums*, London – N. York (Routledge) 1999, και Peter Gathercole – David Lowenthal (επιμ.), *The Politics of the Past*, London – N. York (Routledge) 1990. Για την ελληνική περίπτωση βλ. Maria Avgouli, «The First Greek Museums and National Identity», στο Flora E. S. Kaplan (επιμ.), *Museums and the Making of ‘Ourselves’ – The Role of Objects in National Identity*, Leicester (Leicester University Press) 1994, σσ. 246-265, και Ανδρομάχη Γκαζή, «Η έκθεση των αρχαιοτήτων στην Ελλάδα (1829-1909). Ιδεολογικές αφηγήσεις – πρακτικές προσεγγίσεις», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 73 (1999), σσ. 45-53.
3. Βλ. σχετικά Σπύρος Σακελαρόπουλος, *Ο Μύθος της Παγκοσμιοποίησης και η Πραγματικότητα του Ιμπεριαλισμού*, Αθήνα (Gutenberg) 2004, και Κώστας Βεργόπουλος, *Παγκοσμιοποίηση. Η μεγάλη Χίμαιρα*, Αθήνα (Ινέα Σύνορα - Α. Λιβάνης) 1999.

Το Βυζάντιο αμέτα την Δ' Σταυροφορία
Byzantium after the Fourth Crusade

Μετά την κρούση της Δεκάχρονης Επανάστασης (1039-1042), ο βασιλιάς Ιωάννης Β' Σκουρτζιάνης (1024-1042) διατάζει να κατασκευαστεί ο ναός του Αγίου Σπυρίδωνα στην Κωνσταντινούπολη, για να στεγαστούν οι λατρευτικοί αντικείμενα που διασώθηκαν από τον σεισμό του 1022. Ο ναός αυτός, που είναι γνωστός ως ο ναός του Αγίου Σπυρίδωνα, είναι ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της βυζαντινής αρχιτεκτονικής.

After the conquest of Constantinople by the Crusaders in 1204, the Latin Empire was established in Greece, with its capital at Constantinople. The Duchy of Athens and the Duchy of the Aegean were also established in the region. The Duchy of the Aegean was founded by the Crusaders, and the Duchy of Athens was founded by the Latins. The Latin Empire was reduced to a small state by the Crusaders, and the Duchy of Athens was reduced to a small state by the Crusaders. The Duchy of the Aegean was reduced to a small state by the Crusaders, and the Duchy of Athens was reduced to a small state by the Crusaders.

Βυζαντινό & Χριστιανικό Μουσείο
Μόνιμη έκθεση, ενότητα II.6 «Φράγκοι και Λατίνοι στο Βυζάντιο»
Αρχείο ΒΧΜ / Φωτογραφία: Χάρης Ψυχοπαίδης

Βυζαντινό & Χριστιανικό Μουσείο
Έκθεση «Η Κίνα των Τσ'αγκ»
Αρχείο ΒΧΜ / Φωτογραφία: Χάρης Ψυχοπαίδι

4. Zygmunt Bauman, *Παγκοσμιοποίηση. Οι συνέπειες για τον άνθρωπο*, μτφρ. Χρ. Βαββιάνος, Αθήνα [Πολύτροπον] 2004 (πρωτότυπη έκδοση 1998), σσ. 9-10.
5. Για τη συζήτηση περί ταυτότητας βλ. ενδεικτικά: Ετιέν Μπαλιμπάρ – Ιμμανουέλ Βαθιερστάιν, *Φυλή, Έθνος, Τάξη - Οι διαφορούμενες ταυτότητες*, μτφρ. Ά. Εφεφάντης – Ε. Καθαφάτη, Αθήνα [Ο Πολίτης] 1991 (πρωτότυπη έκδοση 1988)· Κωνσταντίνος Βρύζας, *Παγκόσμια Επικοινωνία, Πολιτιστικές Ταυτότητες*, Αθήνα [Gutenberg] 1997· Γρηγόρης Πασχαλίδης, «Η Πολιτισμική Ταυτότητα ως Δικαίωμα και ως Απειλή. Η Διαλεκτική της Ταυτότητας και η Αμφιθυμία της Κριτικής», στο Χρυσούλα Κωνσταντοπούλου κ.ά. (επιμ.), «*Εμείς και οι Άλλοι*». Αναφορά στις Τάξεις και τα Σύμβολα, Αθήνα [Υπωθήτω-Γ. Δαρδανός] 1999, σσ. 73-83.
6. Yannis Hamilakis, "Whose World and Whose Archaeology? The Colonial Present and the Return of the Political", *Archaeologies*, vol 1, no. 2 (Δεκέμβριος 2005), σσ. 94-101.
7. Για την πρόσληψη της Μεσοποταμίας από τον Δυτικό αρχαιολογικό λόγο βλ. Zainab Bahranī, «Μεσοποταμία – μια επίκληση. Φανταστική γεωγραφία σε έναν κόσμο πεπερασμένο», στο Lynn Meskell (επιμ.) *Η αρχαιολογία στο στόχαστρο*, μτφρ. Εύ. Σαμπανίκου – Α. Κάουα, Αθήνα [Κριτική] 2006.
8. <http://americanhistory.si.edu/militaryhistory> (τελευταία επίσκεψη 10/9/08).
9. Ματούλα Σκαθιά, «Γιατί ο Ζακ Σιράκ χρειαζόταν ένα μουσείο», εφ. *Το Βήμα της Κυριακής*, 17-12-2006, σ. 62 (10).
10. Κορνήλιος Καστοριάδης, *Ο θρυμματισμένος κόσμος*, μτφρ. Ζ. Σαρίκας – Κ. Σπαντιδάκης, Αθήνα [Υψηλόν/βιβλία] 1992, σ. 24.
11. Βλ. "Declaration on the Importance and Value of Universal Museums", που υπέγραψαν οι διευθυντές δεκαοκτώ μεγάλων μουσείων της Ευρώπης και των ΗΠΑ το 2002. Για τη σχετική συζήτηση βλ. ενδεικτικά το αφιέρωμα στο θέμα του *ICOM News*, vol. 57, no. 1 (2004).
12. Slavoj Žižek, "Multi-Culturalism, or the Cultural Logic of Multinational Capitalism", *New Left Review* 225 (Σεπτέμβριος 1997) σσ. 28-51.
13. Αναστασία Λαζαρίδου, «Τα βραβεία του European Museum Forum», *ILISSIA* 1 (φθινόπωρο 2007) σσ. 104-108.
14. Nick Merriman, "The Peopling of London project", στο Elean Hooper-Greenhill (επιμ.), *Cultural Diversity: Developing Museum Audiences in Britain*, London [Leicester University Press] 1997, σσ. 119-148.
15. <http://www.liverpoolmuseums.org.uk/ism/>, <http://www.liverpoolmuseums.org.uk/maritime/collections/slavery/index.asp> (τελευταία επίσκεψη 10/9/08).
16. Βλ. ενδεικτικά Μαριάνθη Στοιγιανίδου, «Πολυπολιτισμικότητα και Παγκοσμιοποίηση: Η Κατασκευή της "Ευρώπης" από την Ευρωπαϊκή Ένωση», στο Χρυσούλα Κωνσταντοπούλου κ.ά. ό.π., σσ. 121-134. Πρβλ. τον σχετικό προβληματισμό των Κατσάνικα – Γαβριηλίδου στο παρόν τεύχος.
17. Βλ. *Η Κίνα των Tang: Μια χρυσή εποχή (7ος-10ος αι.)*, κατάλογος έκθεσης, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, 10 Ιουλίου - 31 Αυγούστου 2006, Αθήνα [ΥΠΠΟ - ΒΧΜΙ] 2006.
18. Τέρυ Ήγκλετον, *Η έννοια της κουλτούρας*, Αθήνα [Πόλις] 2003, σ. 55.
19. Τέρυ Ήγκλετον, ό.π. σ. 121.
20. Έλλη Σκοπετέα, «Τοιοι έχει δικιο; Και τι μας νοιάζει; Παρατηρήσεις για τη διένεξη Bernal-Lefkowitz», *Σύγχρονα Θέματα* 64 (Δεκέμβριος 1997) – αφιέρωμα Αρχαιο-λογήματα, σ. 42.
21. Βλ. *Το Βυζάντιο ως Οικουμενική Γέφυρα Βυζαντίου. Έργα και ημέρες στο Βυζάντιο*, κατάλογος έκθεσης, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Οκτώβριος 2001 - Ιανουάριος 2002, Αθήνα [ΥΠΠΟ - ΒΧΜΙ] 2001.
22. Δημήτριος Κωνσταντίνος, «Η μουσειογραφική μας πρόταση», στο *Βυζαντινές Συλλογές - Η μόνιμη έκθεση*, Αθήνα [ΒΧΜΙ] 2008, σ. 19.